

**Η έννοια της «κοινωνικής συνοχής»
στο έργο του Emil Durkheim.**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2017

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Emil Durkheim (1858-1917), μαζί με τους Karl Marx (1818-1883) και Marx Weber (1864-1920), χαρακτηρίζεται «πατέρα της κοινωνιολογίας», κυρίως λόγω της προσπάθειάς του να μεταφέρει την θετικιστική μέθοδο, την μέθοδο της παρατήρησης και επαγωγικής γενίκευσης, στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων. Θεωρείται ο πρώτος συστηματικός επιστήμονας και κλασικός θετικιστής κοινωνιολόγος.¹ Επηρεάστηκε στην σκέψη του από τα γεγονότα της παρισινής κομμούνας και της 3^{ης} Γαλλικής Δημοκρατίας, ενώ στο έργο του συναντάμε επιδράσεις από τον Αριστοτέλη (384 – 322), τον Montesquieu (1689 - 1755) και τον Rousseau (1712 – 1778), ενώ σύνθετη χαρακτηρίζεται η σχέση του με τους γερμανούς ιδεαλιστές Kant (1724 – 1804) και Hegel (1770 - 1831) και τον Schopenhauer (1788 – 1860).²

Στην μελέτη μας θα ασχοληθούμε με τον ρόλο της κοινωνικής αλληλεγγύης (κοινωνικής συνοχής) στην σκέψη του. Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τους σημαντικότερους όρους που συναντούμε στα έργα του. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα περιγράψουμε την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης και θα εξετάσουμε τον ρόλο της στο έργο του Durkheim.

---

¹ Αντωνοπούλου Μ (2008), *Οι κλασικοί της Κοινωνιολογίας. Κοινωνική θεωρία και νεώτερη κοινωνία*, Αθήνα, Σαββάλας, σ. 158

² Γάγγας Σ. (2010), «Ο Εμίλ Ντουρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στην Νεωτερικότητα» στο Σ. Μ. Κονιόρδος *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Αθήνα, Gutenberg, σ. 95-98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Οι αρχές και η θεωρία του Durkheim για την κοινωνία

Κεντρικό σημείο της σκέψης του Durkheim είναι η σχέση του ατόμου με την κοινωνία, στην προσπάθεια να απαντήσει στις θεωρίες του ατομικισμού και του ψυχολογισμού, αλλά και στο ερώτημα της επιλογής που πρέπει να κάνουμε ως κοινωνία: να ακολουθήσουμε τον ατομικιστικό δρόμο του καπιταλισμού ή τον δρόμο του κοινωνικού συνόλου που προτείνει ο σοσιαλισμός;³

Για τον Durkheim η κοινωνία προηγείται του ατόμου και τεκμηριώνεται ιστορικά. Η προτεραιότητα αυτή έχει δύο τουλάχιστον νοήματα. Το πρώτο αναφέρεται στην ιστορία, όπου οι πρώτες κολεκτιβιστικές κοινωνίες, στις οποίες τα πάντα ήταν κοινά, προηγούνται των άλλων χρονικά. Από αυτό προκύπτει το δεύτερο, που είναι λογικής μορφής και αφορά τα κοινωνικά φαινόμενα. Δεν είναι δυνατόν αυτά να εξηγηθούν ξεκινώντας από τα ατομικά φαινόμενα κοινωνικής διαφοροποίησης και οργανικής αλληλεγγύης.⁴

Θεωρεί ότι η αντίληψη ύπαρξης ξεχωριστών ατόμων με ατομικές συνειδήσεις είναι αποτέλεσμα εξέλιξης και μεταγενέστερο ιστορικά φαινόμενο. Την εξέλιξη αυτή την συνδέει με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και την κοινωνική διαφοροποίηση. Για αυτόν ο ατομικισμός είναι χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας η οποία απαιτεί σεβασμό στην ανθρώπινη προσωπικότητα την οποία θεωρεί «ιερή». Δέχεται

---

³ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 160

⁴ Aron R. (2008) *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, Αθήνα, Γνώση, σ. 449

τον «ηθικό ατομικισμό»⁵ τον οποίο θεωρεί συνδετικό στοιχείο της κοινωνίας, αλλά απορρίπτει τον «ωφελμιστικό ατομικισμό» τον οποίο θεωρεί αρνητική εκδοχή του πρώτου.⁶

Για την ανάπτυξη της ατομικότητας που οραματίζεται ο Durkheim είναι αναγκαία η νεωτερικότητα. Χρειάζονται κοινωνικές σχέσεις οι οποίες διασφαλίζουν αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και διαβίωσης, ελευθερία έκφρασης, εκπαίδευση ώστε να αναδειχθούν οι ατομικές δεξιότητες. Αναπτύσσεται άρα σε κοινωνίες όπου η δημοκρατία και η δικαιοσύνη έχουν εδραιωθεί.⁷

Θεωρούσε ότι είναι δυνατή μια ισορροπία ανάμεσα στο γενικό καλό και τις ατομικές ελευθερίες, την κοινωνική και την ατομική ευημερία, στο πλαίσιο μιας ηθικής η οποία θα δεσμεύει τα άτομα και τις πρακτικές τους. Η ηθική αυτή εδράζεται στις παραδόσεις, και το ηθικό πλαίσιο του κοινωνικού περιβάλλοντος και εκφράζεται από θεσμούς όπως η εκπαίδευση, οι επαγγελματικές συντεχνίες και η κρατική κοινωνική πολιτική, αν και δεν συμφωνούσε με την ολοκληρωτική κρατική παρέμβαση.⁸

Η κοινωνία για τον Durkheim είναι αποτέλεσμα της αυθόρμητης κοινωνικότητας που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο, ο οποίος είναι εξ φύσεως κοινωνικός. Η κοινωνικότητα όμως δεν αποτελεί οντολογική πραγματικότητα. Η κοινωνία είναι ένα σύνολο ατόμων με κοινές αντιλήψεις, πεποιθήσεις και συναισθήματα και το οποίο διαμορφώνει τα άτομα αυτά. «Το άτομο είναι ένα αδιάσπαστο μέρος της κοινωνίας εντός της οποίας γεννιέται»⁹.

Η κοινωνία υπερβαίνει τα άτομα που την συγκροτούν. Επιβάλλεται σε αυτά ακόμη και σε βαθμό εξαναγκασμού, αν και στα τελευταία έργα του η κοινωνία εμφανίζεται ως μια οντότητα η οποία υπερβαίνει τα άτομα που την λατρεύουν με θρησκευτικότητα και την αποδέχονται οικιοθελώς¹⁰. Κάθε προσπάθειά τους για αμφισβήτηση ή

---

⁵ Ένα ηθικό αξίωμα, ένα σύνολο αντιλήψεων, ιδεών και πεποιθήσεων, μια μορφή συλλογικής συνείδησης που εκφράζει την νεότερη ευρωπαϊκή κοινωνία.

⁶ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 161

⁷ Γάγγας Σ. (2010), ο. π. σ. 106

⁸ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ. 161-162

⁹ ο. π. σ 162

¹⁰ Lallement M (2001), *Ιστορία των κοινωνιολογικών ιδεών*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σ. 191

παράβαση των ορίων της έχει ως συνέπεια την τιμωρία. Η έννοια της κοινωνίας είναι συνδεδεμένη με την έννοια του *κοινωνικού γεγονότος*. Τα κοινωνικά γεγονότα είναι το αντικείμενο της κοινωνιολογίας και τα οποία είναι διαφορετικά από αυτά των άλλων επιστημών.¹¹ Ο Durkheim ορίζει το κοινωνικό γεγονός «ως τον κάθε τρόπο συμπεριφοράς, μονιμότερο, καθιερωμένο ή όχι, που είναι ικανός να ασκεί εξωτερικό περιορισμό στο άτομο, ως τον οποιοδήποτε τρόπο συμπεριφοράς που είναι καθολικός σε μια δεδομένη κοινωνία και υπάρχει αυτόνομα και ανεξάρτητα από τις εκδηλώσεις του».¹²

Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιβολής της κοινωνίας επί του ατόμου είναι το φαινόμενο του εγκλήματος. *Εγκλημα* είναι η παραβίαση της κοινωνικής συλλογικής συνείδησης και των συναισθημάτων της. Η βίαιη αντίδραση της κοινωνίας στην παραβίαση αυτή, ώστε να αποκατασταθεί η κοινωνική τάξη, είναι η *τιμωρία* η που επιβάλλεται μέσω των νόμων οι οποίοι καταγράφουν τις αντιλήψεις της κοινωνίας για την αποκατάσταση της ισορροπίας. Ανάλογα με την μορφή της κοινωνίας ο νόμος έχει διαφορετικά στοιχεία. Σε μια κοινωνία με ομοιογένεια αντιλήψεων ο νόμος είναι *κατασταλτικός* και επιδιώκει την αποκατάσταση της προσβολής της κοινής αντίληψης. Αντίθετα σε μια νεώτερη κοινωνία η παραβίαση αφορά τα δικαιώματα και την ακεραιότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Ο *ανταποδοτικός νόμος* επιδιώκει την αποκατάσταση της προηγούμενης κατάστασης επιβάλλοντας ποινές σε αυτόν που την διατάραξε.¹³

Τα αίτια των *κοινωνικών φαινομένων* δεν σχετίζονται με την ανθρώπινη φύση, την ανθρώπινη ψυχολογία, ή τις ανθρώπινες ανάγκες. Απορρίπτει κάθε αναγωγή σε ψυχολογική ή βιολογική εξήγησή τους, αν και εξετάζει τον ρόλο του ανθρωπίνου 'σώματος' στην διαμόρφωση της συνείδησης και της συμπεριφοράς. Διακρίνει δύο 'καταστάσεις της συνείδησης'. Η μια αναφέρεται στις αισθήσεις και τις σωματικές ορέξεις, οι οποίες είναι *εγωιστικές* και αφορούν το άτομο. Η δεύτερη αφορά την κοινωνικότητα, υπερβαίνει την ατομικότητα και προέρχεται από την κοινωνία. Η οποιαδήποτε κρίση για το άτομο και τις κοινωνικές σχέσεις του αναφέρεται στην συγκεκριμένη κοινωνία.¹⁴

¹¹ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ. 165

¹² Durkheim E (1978), *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, Αθήνα Gutenberg, σ. 77

¹³ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 166

¹⁴ ο. π. σ. 170-171

Εκφράζεται ο Durkheim τέλος, αρνητικά για την μαρξιστική πρόταση της 'πάλης των τάξεων', θεωρώντας ότι συντελεί στην ανομία και δεν δέχεται την προσπάθεια πολλών σοσιαλιστών να περιορίσουν την δυναμική της κοινωνίας σε απλά οικονομικά διακυβεύματα. Υπερασπίζεται την ύπαρξη μιας αξιοκρατίας που συμφιλιώνει την ισότητα των ευκαιριών με τον ατομικισμό. Με αυτό αποσκοπεί να δημιουργήσει ένα κοινωνικό σώμα το οποίο θα σέβεται το πρόσωπο του οποίου η ελευθερία και η αυτονομία του με το κατακερματισμό της εργασίας έχουν μεγεθυνθεί. Σε αντίθεση με τους φιλελεύθερους θεωρεί αναγκαία την ύπαρξη ισχυρού κράτους το οποίο μπορεί και πρέπει να υπηρετεί το άτομο.¹⁵

---

¹⁵ Lallement M (2001), ο. π. σ. 191

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Καταμερισμός της εργασίας και κοινωνική αλληλεγγύη

Tο πρώτο μεγάλο βιβλίο του Durkheim, το οποίο ήταν και η διδακτορική διατριβή του, έχει τίτλο *Περί καταμερισμού της κοινωνικής εργασίας* και αφορά την σχέση των ατόμων με την κοινωνία. Σε αυτό είναι εμφανής η επίδραση του Auguste Comte (1798-1857).¹⁶ Στο έργο επιχειρεί να ανασυγκροτήσει το ιδεώδες της πόλης που προτείνει ο Αριστοτέλης στις συνθήκες της κοινωνικής οργάνωσης της νεωτερικότητας.¹⁷

Θεωρεί πηγή και αρχή της ηθικότητας την *κοινωνική αλληλεγγύη*, της οποίας διακρίνει δύο πηγές. Τα ήθη, που αναφέρονται στις υποχρεώσεις των ανθρώπων έναντι του συνόλου και το δίκαιο, που απορρέει από την ηθική και έχει υπόβαθρο το δίκαιο στην ζωή και στην ιδιοκτησία.¹⁸ Εντοπίζει δύο τύπους αλληλεγγύης την *μηχανική* και την *οργανική*. *Μηχανική* είναι η αλληλεγγύη της ομοιότητας. Τα άτομα σε αυτόν τον τύπο κοινωνίας ελάχιστα διαφέρουν μεταξύ τους, έχοντας κοινές πεποιθήσεις, αξίες και αισθήματα. Η κοινωνία αυτή έχει συνοχή. Στην *οργανική* το χαρακτηριστικό της είναι ότι η ενότητά της στηρίζεται στην αποδοχή και διατήρηση της διαφορετικότητας. Την κοινωνία αυτή την ονομάζει *οργανική* σε αναλογία με τα όργανα ενός έμβιου οργανισμού.¹⁹

---

¹⁶ Aron R. (2008) *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, Αθήνα, Γνώση, σ. 443

¹⁷ Γάγγας Σ. (2010), ο. π. σ. 105

¹⁸ Lallement M (2001), ο. π. σ. 179-180

¹⁹ Aron R. (2008) ο. π. σ. 443-444

Τους τύπους αλληλεγγύης τους αντιστοιχεί με δύο μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Αυτές που ονομάζονται *αρχαϊκές* και τις *βιομηχανικές*. Οι πρώτες κυριαρχούνται από την μηχανική αλληλεγγύη ενώ οι δεύτερες από την οργανική. Στις πρώτες εμφανίζεται ο τομεακός τρόπος εργασίας ενώ στις δεύτερες ο σύγχρονος καταμερισμός της εργασίας. Με το όρο *τομέας* ο Durkheim εννοεί μια κοινωνική ομάδα τοποθετημένη σε συγκεκριμένο χώρο, σχετικά απομονωμένη, σε αυτάρκεια και όπου τα μέλη της είναι πολύ δεμένα μεταξύ τους.²⁰

Στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου επικρατεί η οργανική αλληλεγγύη, εμφανίζεται η μορφή του *σύγχρονου καταμερισμού της εργασίας*. Ο καταμερισμός του Durkheim όμως δεν συμφωνεί με αυτόν που προτείνουν οι οικονομολόγοι. Είναι η κοινωνική διαφοροποίηση που έχει κατά νου και η οποία εκφράζεται με την εμφάνιση των επαγγελματιών και την βιομηχανική ανάπτυξη. Παράγεται από την αποσύνθεση της τομεακής δομής και της μηχανικής αλληλεγγύης.²¹

Συνδέει τα άτομα οργανικά με την αλληλο-εξάρτηση της επιβίωσής τους. Δεν είναι κοινωνικό φαινόμενο που διαιρεί την κοινωνία σε ομάδες, αλλά οι υπάρχουσες κοινωνικές ομάδες και οι διαφορές τους δεν είναι αναγκαστικά ανταγωνιστικές. Είναι ένα φυσιολογικό κοινωνικό φαινόμενο που συνθέτει την κοινωνία σε σωστότερη βάση, συμβάλλοντας στην μεγαλύτερη απόδοση της λειτουργίας της, μέσω της οργανικής αλληλεγγύης την οποία θεωρεί ανώτερη μορφή οργάνωσης.²²

Στη θεωρία του πρωταρχική θέση έχει η έννοια της *συλλογικής συνείδησης*, με την οποία ορίζει «το σύνολο των πίστευων και των συναισθημάτων που συμμερίζεται ο μέσος όρος των μελών της κοινωνίας»²³. Υπάρχει διαμέσου των ατομικών συνειδήσεων, αλλά διαφέρει από αυτές μιας και εξελίσσεται με δικούς της νόμους και δεν είναι απλά το σύνολο των ατομικών. Η *συλλογική συνείδηση* είναι ισχυρότερη στις κοινωνίες που επικρατεί η μηχανική αλληλεγγύη διότι κυριαρχεί στις ατομικές. Αντίθετα σε κοι-

²⁰ ο. π. σ. 444-445

²¹ ο. π. σ 446

²² Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 200

²³ Aron R. (2008) ο. π. σ. 447

νωνίες όπου επικρατεί η οργανική αλληλεγγύη και το κάθε μέλος έχει τις δικές του απόψεις, η συλλογική συνείδηση είναι πιο ασθενής.²⁴

Ένας ακόμη παράγοντας ισχύος της συλλογικής συνείδησης είναι το εύρος της. Στις μηχανικές κοινωνίες η συλλογική συνείδηση είναι ταυτόσημη με μεγάλο μέρος των ατομικών συνειδήσεων. Η ισχύς της συλλογικής συνείδησης εκφράζεται και με την αυστηρότητα των ποινών. Όσο πιο δυνατή είναι η συλλογική συνείδηση, τόσο πιο αυστηρές είναι οι ποινές λόγω της γενικής αγανάκτησης για την παράβαση. Αντίθετα σε οργανικές κοινωνίες η ύπαρξη ελαστικότερης συλλογικής συνείδησης λόγω της ισχύος των ατομικών, οι οποίες διαφοροποιούνται έντονα από αυτή και συρρικνώνουν την συλλογική συνείδηση, οι ποινές έχουν διαφορετικό χαρακτήρα και οι συλλογικές αντιδράσεις είναι πιο περιορισμένες.²⁵ Για αυτό στις πρωτόγονες κοινωνίες όπου συναντάμε την μηχανική αλληλεγγύη υπάρχουν κατασταλτικοί νόμοι, ενώ στις βιομηχανικές κοινωνίες όπου επικρατεί η οργανική αλληλεγγύη υπάρχουν επανορθωτικοί νόμοι. Αυτός είναι ένας ακόμη λόγος για τον οποίο ο Durkheim θεωρεί ότι, λόγω της ανάπτυξης της συνοχής, ο καταμερισμός της εργασίας συμβάλει στην προαγωγή της κοινωνικής αλληλεγγύης και εκπληρώνει την κοινή συνείδηση.²⁶

Οι αλλαγές που συντελούνται στην κοινωνία από την εφαρμογή του καταμερισμού της εργασίας χρειάζονται χρόνο ώστε να γίνουν αντιληπτές και να φέρουν αποτελέσματα. Δύο όμως παράγοντες συντελούν στην κοινωνική εξέλιξη. Οι παράγοντες αυτοί είναι η συνύπαρξη μεγάλου αριθμού ατόμων στην ίδια γεωγραφική περιοχή και η αύξηση των κοινωνικών επαφών. Αυτοί οι παράγοντες δημιουργούν μια νέα μορφή αλληλεγγύης, αυτής του κοινωνικού καταμερισμού, όπου ελαττώνονται οι πολλοί κοινωνικοί ρόλοι και η εργασία επιμερίζεται, αυξάνοντας την πάλη για ζωή.²⁷

Ο Durkheim όμως έχει εντοπίσει και μορφές του καταμερισμού της εργασίας που δεν προάγουν την κοινωνική αλληλεγγύη. Μια τέτοια μορφή είναι αυτή της ανομίας, όρο που δανείζεται από τον Jean – Marie Guyau (1854-1888) τον οποίο δεν χρησιμο-

²⁴ ο. π. σ. 447 - 448

²⁵ ο. π. σ. 448

²⁶ Lallement M (2001), ο. π. σ. 184-185

²⁷ ο. π. σ. 186-187

ποιεί μετά το 1902 και οι μαθητές του τον αγνοούν πλήρως²⁸. Η ανομία εμφανίζεται σε διάφορες περιστάσεις. Μερικές από αυτές είναι η αναντιστοιχία ορισμένων λειτουργιών, η αντιπαράθεση εργατών – εργοδοτών με την διάλυση των συντεχνιών ή η αύξηση του έργου των ερευνητών στην επιστημονική κοινότητα. Σε αυτές τις καταστάσεις διασπάται η κοινή συνείδηση, σταματούν να ισχύουν οι παλαιοί νομικοί και ηθικοί κανόνες και το άτομο περιχαράκωνεται σε ένα μόνο στόχο.²⁹

Οι καταστάσεις ανομίας προκαλούνται από τον ανταγωνισμό, οποίος εδράζεται στο κοινωνικό γεγονός του εγωισμού και στην δημιουργία εγωιστικής συνείδησης. Με την εξάλειψή του θα δημιουργηθούν ξανά συνθήκες κοινωνικής ισορροπίας και αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με την εκπαίδευση. Η εκπαίδευση θα δημιουργήσει το κατάλληλο επαγγελματικό ήθος και αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με την αναβίωση των συντεχνιών και όχι των εργατικών συνδικάτων, οι οποίες θα αναλάμβαναν την ένταξη των ατόμων στην κοινωνία, δημιουργώντας το αντίστοιχο επαγγελματικό ήθος.³⁰

Αντιλαμβάνεται ο Durkheim ότι ο άνθρωπος των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών δεν είναι γενικά ικανοποιημένος από τον τρόπο ζωής του, λόγω αυτών των παθολογικών (άνομων) κοινωνικών καταστάσεων. Σε αυτό το γεγονός εντοπίζει και το φαινόμενο της αύξησης των αυτοκτονιών. Παθολογικές καταστάσεις που συμβάλουν σε αυτό ονοματίζει τις οικονομικές κρίσεις, την μη προσαρμογή των εργαζόμενων στον τρόπο εργασίας τους και στην βιαιότητα των ατομικών διεκδικήσεων έναντι της κοινότητας. Σε αυτό το πλαίσιο μελετά την αυτοκτονία ως μια παθολογική πλευρά των σύγχρονων κοινωνιών στη σχέση ατόμου – κοινωνίας.³¹

Την ορίζει ως «κάθε περίπτωση θανάτου που απορρέει άμεσα ή έμμεσα από μια θετική ή αρνητική πράξη, την οποία επιτελεί το ίδιο το θύμα, γνωρίζοντας από πριν ότι μέλει να επιφέρει το αποτέλεσμα αυτό».³² Εντοπίζει τρεις τύπους αυτοκτονιών: την ε-

²⁸ ο. π. σ. 195

²⁹ ο. π. σ. 187

³⁰ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 211

³¹ Aron R. (2008) ο. π. σ. 458-459

³² ο. π. σ. 460

γλωσσική, την αλτρουιστική και την άνομη. Η τρίτη κατηγορία αυτοκτονιών είναι αυτή που σχετίζεται με τις συνθήκες των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών. Σε αυτές η ύπαρξη δεν ρυθμίζεται από το έθιμο, τα άτομα περιμένουν και ζητούν πολλά από την ζωή τους με αποτέλεσμα να βασανίζονται από το ανεκπλήρωτο και με τον τρόπο αυτό βρίσκονται σε συνεχή ανταγωνισμό. Όλα αυτά συμβάλουν στην ανάπτυξη «του αυτοκτονικού ρεύματος».³³ Τόσο σε αυτόν τον τύπο αυτοκτονίας όσο και στον εγωιστικό «η παθολογία της νεωτερικότητας προσεγγίζεται... και μέσα από την φιλοσοφία του Schopenhauer, ειδικά όταν ο Durkheim θεωρητικοποιεί την κοινωνική, συστημική αλλά και ατομική σημασία της τάσης για απειρότητα που συνοδεύει την επιθυμία ή, ορθότερα, την επιθυμία διαμεσολαβημένη από παθολογικές μορφές καταμερισμού της εργασίας».³⁴

---

³³ ο. π. σ 465-469

³⁴ Γάγγας Σ. (2010), ο. π. σ. 113

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην μελέτη αυτή ασχοληθήκαμε με την θεωρία ενός από τους θεμελιωτές της κοινωνιολογίας, του Emil Durkheim και συγκεκριμένα με το τμήμα που αναφέρεται στην *κοινωνική αλληλεγγύη (συνοχή)* και στον ρόλο της στην κοινωνία. Το θεωρητικό πλαίσιο της είναι, κατά την Μαρία Αντωνοπούλου, μια κενή ιστορικού περιεχομένου ταυτολογία που στηρίζεται στην θέση ότι η κοινωνία είναι μια συνένωση ατόμων όπου η πρώτη επιβάλλεται και διαμορφώνει την κοινή τους συνείδηση³⁵.

Η έννοια της *συλλογικής συνείδησης* είναι λυδία λίθος στο έργο του και είναι αυτή που σηματοδοτεί το κοινωνικό. Δέχεται ότι η κοινωνία κυριαρχεί στα άτομα και ότι αυτά δεν υπάρχουν χωρίς αυτή. Πιστεύει στην ισότητα των νόμων, στον σεβασμό των πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών και στρέφει το ενδιαφέρον του στον σοσιαλισμό, αν και πολλοί σχολιαστές του τον κατατάσσουν στους συντηρητικούς ή στους άκρατους συντηρητικούς³⁶.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη κάναμε στην έννοια της *κοινωνικής αλληλεγγύης* όπως αυτή διαμορφώνεται σε μια σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, στην οποία έχει μετατραπεί η μηχανική οργάνωση των αρχαϊκών κοινωνιών σε οργανική και έχει αναπτυχθεί ο καταμερισμός της εργασίας, που αποτελεί, κατά τον Durkheim, ανώτερη μορφή της τομεακής οργάνωσης εργασίας. Ασχοληθήκαμε με τα διαφορετικά είδη δικαίου και τους παράγοντες που δημιουργούν τις διάφορες μορφές ανομίας. Αντιμετωπίσαμε το φαι-

³⁵ Αντωνοπούλου Μ (2008) ο. π. σ 213

³⁶ ο. π. σ 211-213

νόμενο της αύξησης των αυτοκτονιών στις βιομηχανικές κοινωνίες ως μια από αυτές. Επισημάνουμε τέλος τον σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης και των συνδικάτων στην διαμόρφωση του νέου επαγγελματικού ήθους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνοπούλου Μ (2008), *Οι κλασικοί της Κοινωνιολογίας. Κοινωνική θεωρία και νεώτερη κοινωνία*, Αθήνα, Σαββάλας.
- Γάγγας Σ. (2010), «Ο Εμίλ Ντουρκαίμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στην Νεωτερικότητα» στο Σ. Μ. Κονιόρδος *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Αθήνα, Gutenberg.
- Aron R. (2008) *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, Αθήνα, Γνώση.
- Durkheim E (1978), *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, Αθήνα Gutenberg.
- Lallement M (2001), *Ιστορία των κοινωνιολογικών ιδεών*, Αθήνα, Μεταίχμιο.